

Cătălin ZAMFIR, Simona STĂNESCU, Cosmin BRICIU

- coordonatori -

Politici de incluziune socială în perioada de criză economică

Această cercetare
a fost realizată și finanțată
prin grantul de cercetare al Academiei Române
„Evaluarea politicilor de incluziune socială și recomandări postaderare”
acordat echipei de cercetători coordonate de
prof. univ. dr. Cătălin Zamfir, m.c.
în perioada 2007-2008

București, România
CNCSIS: cod 045/2006
Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactor: Paula NEACȘU
Concepție grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN
Coperta: Nicolae LOGIN

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Expert. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editurii, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-618-240-2

Anul apariției 2010

Cătălin ZAMFIR, Simona STĂNESCU, Cosmin BRICIU
- coordonatori -

**Politici
de incluziune socială
în perioada
de criză economică**

EDITURA
Expert

Autori

- Daniel ARPINTE, cercetător științific III,
*Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, doctorand în sociologie,
Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din Timișoara;*
- Cosmin BRICIU, cercetător științific, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia
Română, doctorand în sociologie, Universitatea din Timișoara;
- Sorin CACE, doctor în sociologie, doctor în economie, cercetător științific II, Institutul de
Cercetare a Calității Vieții, Academia Română;
- Ana DUMITRESCU, director asistență socială, Direcția de Muncă și Protecție Socială
*Tulcea, doctor în sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială,
Universitatea din București;*
- Eugen GLĂVAN, asistent de cercetare, Institutul de Cercetare
a Calității Vieții, Academia Română;
- Maria IONESCU, doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie
și Asistență Socială, Universitatea din București;
Cristina IOVA, consultant independent;
- Raluca POPESCU, cercetător științific III, Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
*Academia Română, asistent universitar, Catedra de Sociologie, Facultatea de Sociologie și
Asistență Socială, Universitatea din București, doctorand în sociologie,
Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București;*
- Teodor Codrin SCUTARU, doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență
Socială, Universitatea din Timișoara;
- Iulian STĂNESCU, asistent de cercetare, Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
*Academia Română, doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială,
Universitatea din Timișoara;*
- Simona Maria STĂNESCU, cercetător științific III, Institutul de Cercetare a Calității
*Vieții, Academia Română, doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență
Socială, Universitatea din București;*
- Cristina TOMESCU, cercetător științific III, Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
*Academia Română, doctorand în sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială,
Universitatea din Timișoara;*
- Cătălin ZAMFIR, director, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română,
*membri corespondenți al Academiei Române, cercetător științific I,
profesor universitar doctor;*
- Elena ZAMFIR, cercetător științific I, Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
Academia Română, profesor universitar doctor

CUPRINS

LISTĂ DE TABELE ȘI GRAFICE	7
LISTĂ DE ABREVIERI	7
INTRODUCERE	9
STRUCTURA CĂRȚII	11
CRIZA ÎMPINGE ROMÂNIA ÎNTR-O NOUĂ RĂSCRUCE	13
Capitolul I. INCLUZIUNEA SOCIALĂ LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE	17
I.1. Perspective teoretice privind excluziunea și incluziunea socială	17
I.2. Direcții comune ale statelor membre în domeniul politicii sociale	35
I.3. Conceptul de incluziune socială la nivelul Uniunii Europene.....	54
I.4. Strategia europeană de ocupare a forței de muncă.....	72
Capitolul II. INCLUZIUNEA SOCIALĂ ÎN ROMÂNIA	86
II.1. Abordarea strategică și construcția instituțională în domeniul incluziunii sociale	86
II.2. Politici de incluziune socială pe timp de criză: asistența socială și integrarea pe piața muncii a grupurilor vulnerabile.....	94
II.3. Servicii de asistență socială	126
II.4. Influențe ale politicilor sociale în asistența socială la nivel local.....	137

II.5. Romii ca minoritate națională în România, în perioada 2004–2007	168
II.6. Incluziunea socială prin creșterea accesului echitabil la servicii de sănătate	185
II.7. Politici sociale în mediul rural	204
II.8. Monitorizarea incluziunii sociale	221
Capitolul III. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	242

II.7. Politici sociale în mediul rural

Eugen GLĂVAN

Agricultura reprezintă o ocupație de bază pentru o parte însemnată a populației României și o ramură importantă a economiei naționale. Problemele cu care se confruntă aceasta pot fi rezolvate prin eforturi locale de reglare, folosind mecanismele pieței, dar, mai ales, prin politici la nivel de stat. Odată cu aderarea României la UE, multe din atribuțiile statului român au fost preluate de instituțiile comunitare, ceea ce face ca hotărârile din domeniu să se ia în funcție de ansamblul populației europene.

Geografia Europei a favorizat dezvoltarea unor vaste zone rurale, în care peisajul natural a fost modelat de activitățile umane prin forme variate de agricultură, pescuit și exploatare a lemnului. Clima favorabilă permite producerea majorității produselor agricole; Europa este lider în domeniul uleiului de măsline, al cărnii sau vinului, în timp ce alte produse sunt importate. Elaborarea și coordonarea politicilor din această ramură a activității europene au constituit o preocupare majoră pentru țările membre. În prezent, agricultura reprezintă o componentă importantă a cheltuielilor bugetare ale UE, o pondere de 34% din cheltuieli fiind alocată în perioada 2007-2013 acestui domeniu¹¹⁴.

Evoluția politicii agrare comune europene

În martie 1957, odată cu semnarea Tratatului de înființare a Comunității Economice Europene, se fixau în art. 39 obiectivele politicii agrare comune, care prevedeau creșterea productivității agricole, atingerea unui trai decent pentru populația rurală, stabilizarea piețelor și garantarea aprovizionării sigure cu alimente, la prețuri acceptabile pentru consumatori. La data respectivă, UE producea doar 85% din consumul de alimente necesar pentru populație, ceea ce făcea din creșterea productivității agricole scopul imediat al politicilor derulate în domeniu. Politica agricolă

---

¹¹⁴ http://europa.eu/pol/agr/overview_en.htm.

comună (PAC) a fost elaborată în 1963 (ultima reformă majoră având loc în 2003) și are următoarele principii:

- *piață unică a bunurilor*: în interiorul UE, produsele agricole circulă fără restricții;
- *preferința comunitară*: este favorizat consumul produselor originare din UE;
- *solidaritate financiară între statele membre*: măsurile comune sunt finanțate dintr-un buget comun.¹¹⁵

Progresul economiei agrare europene, care se baza pe subvenții masive, corelat cu o creștere foarte mare a productivității, a devenit contra-productiv în anii '80; criza de supraproducție, conjugată cu acordurile mondiale în domeniul comerțului prin care țările membre UE trebuiau să-și limiteze cantitățile de alimente pe care le puteau exporta, a determinat o reorientare a politicilor agrare în direcția obiectivului primordial de coeziune economică și socială al UE, exprimat în Agenda 2000. Soluțiile identificate la criza de supraproducție au fost: evaluarea generală a producției, o politică a prețurilor cu o orientare mai puternică în funcție de piață (reducerea prețurilor subvenționate) și plăți compensatorii în regiunile montane.¹¹⁶

Actualele principii directoare ale PAC, ale politicii piețelor și ale politicii de dezvoltare rurală au fost definite cu ocazia reuniunii Consiliului European de la Göteborg (15-16 iunie 2001). PAC, în forma sa actuală și viitoare, va trebui să contribuie la o dezvoltare durabilă, prin încurajarea folosirii produselor sănătoase și de bună calitate, a unor metode de producție viabile din punct de vedere ecologic, inclusiv a agriculturii ecologice, a materiilor prime regenerabile și a protecției biodiversității. Viitoarea politică de dezvoltare rurală se concentrează asupra a trei domenii fundamentale: economia agroalimentară, mediul și, mai pe larg, economia și populația din mediul rural. Noua generație de strategii și de programe de dezvoltare rurală se articulează pe:

---

¹¹⁵ De Lacroix, Eugène Leguen (2004), *The Common Agricultural Policy Explained*, European Communities, p. 32.

¹¹⁶ Rösener, Werner [1995] (2003), *Țăranii în istoria Europei*, Iași, Editura Polirom, p. 236.

- *Axa 1* – Competitivitatea agriculturii, a produselor alimentare și a silviculturii vizează măsuri în domeniul capitalului uman și material din sectorul agriculturii, al produselor alimentare și al silviculturii (promovarea transferului de cunoștințe și inovații), precum și calitatea producției.
- *Axa 2* – Gestionarea spațiului și a mediului prevede măsuri pentru protejarea și ameliorarea resurselor naturale, precum și conservarea sistemelor agricole și forestiere de mare valoare naturală și a peisajelor culturale din zonele rurale ale Europei.
- *Axa 3* – Calitatea vieții și diversificarea în zonele rurale contribuie la dezvoltarea infrastructurilor locale și a capitalului uman din zonele rurale pentru a ameliora condițiile de creștere economică și de creare de locuri de muncă în toate sectoarele, precum și diversificarea economiei.
- *Axa 4* – Fondată pe experiența Leader, această axă introduce posibilități de guvernare inovatoare prin intermediul unor abordări locale ascendente ale dezvoltării rurale¹¹⁷.

Modelul actual de dezvoltare rurală negociat de statele membre trebuie adaptat pentru realitățile locale și regionale, ținând cont de specificul național. Chiar dacă agricultura este una dintre cele mai integrate ramuri ale economiei europene, problemele cu care se confruntă noile țări intrate în UE sunt acute, în special prin raportare la ponderea populației din mediul rural. Modelul european de dezvoltare în agricultură care a dus la o specializare a culturilor pentru a putea rezista pe piața liberă a condus în aceste zone la acareturi pustii, emigrarea tineretului în zone urbane sau în străinătate și la deteriorarea unei infrastructuri oricum precare. Tranziția în spațiul românesc a fost caracterizată de ineficiență, în principal din cauza lipsei coerenței în implementarea unei strategii: „... pe durata primilor opt ani ai tranziției, reforma nu numai că a distribuit ineficient forța de muncă, dar a încurajat dezvoltarea supradimensionată a administrației și a meseriilor speculative în detrimentul celor direct productive.”¹¹⁸

¹¹⁷ Official Journal L 055, 25/02/2006 P. 0020 – 0029 (<http://eur-lex.europa.eu>).

¹¹⁸ Bădescu, Ilie; Abraham, Dorel; Șișeștean, Gheorghe; Buruiană, Claudia (2003), *Țăranii și noua Europă*, București, Editura Mica Valahie, p. 33.

În mod ideal, se acceptă faptul că modelul pe care ar trebui să-l urmeze agricultura este caracterizat de predominanța gospodăriei țărănești familiale, prezervând caracteristici de organizare socială și a mediului specifice. În contextul creșterii preocupărilor pentru conservarea mediului, s-a recunoscut că, în multe regiuni, tocmai agricultura țărănească este indispensabilă pentru conservarea peisajului și a resurselor naturale.¹¹⁹

Agricultura în România

Referindu-ne strict la România, trebuie să precizăm că agricultura este caracterizată de predominanța unor loturi mici de pământ, generată de procesul de retrocedare din anii '90 (Legea fondului funciar nr. 18/1991). Statisticile ne arată că în 2005 existau în România 4.256.152 de exploatații agricole, dintre care 4.237.889 individuale¹²⁰. Ca o consecință a parcului tehnologic redus și învechit (din 2000 parcul de tractoare a crescut doar cu 14 mii de bucăți, ajungând la cifra de 137 de mii, revenind o încărcătură de cca 58,6 ha/tractor, în timp ce media europeană este de cca 13 ha/tractor), aceste exploatați agricole individuale practică o agricultură de subzistență, costisitoare sub aspectul timpului, care generează eficiență economică redusă și, implicit, o calitate a vieții redusă prin scăderea timpului de socializare¹²¹ și lipsa mijloacelor de informare.

În România, definirea spațiului rural este făcută în Legea nr. 351/ 2001 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național. Potrivit acestei legi, avem următoarele definiții:

- *localitate* - formă de așezare stabilă a populației în teritoriu, alcătuită dintr-un nucleu de viață umană, cu structuri și mărimi variabile, diferențiate în funcție de specificul activităților de producție dominante ale locuitorilor, caracteristicile organizării administrativ-teritoriale, numărul de locuitori, caracterul fondului

---

¹¹⁹ Rösener, Werner [1995] (2003), *op. cit.*, p. 16.

¹²⁰ *** (2006), *Anuarul statistic al României*, București, Institutul Național de Statistică, p. 498.

¹²¹ Voicu, Mălina; Voicu, Bogdan (coord.) (2006), *Satul românesc pe drumul spre Europa*, Iași, Editura Polirom, p. 17.

construit, gradul de dotare social-culturală și de echipare tehnico-edilitară. În funcție de specificul și de ponderea activității economice dominante, de numărul de locuitori, caracterul fondului construit, densitatea populației și a locuințelor, de nivelul de dotare social-culturală și de echipare tehnică, localitățile se împart în două mari grupe: localități urbane și localități rurale;

- *localitate urbană* - localitate în care majoritatea resurselor de muncă sunt ocupate în activități neagricole cu un nivel diversificat de dotare și echipare, exercitând o influență socioeconomică constantă și semnificativă asupra zonei înconjurătoare;
- *localitate rurală* - localitate în care:
  - majoritatea forței de muncă se află concentrată în agricultură, silvicultură, pescuit, oferind un mod specific și viabil de viață locuitorilor săi și care prin politicile de modernizare își va păstra și în perspectivă specificul rural;
  - majoritatea forței de muncă se află în alte domenii decât cele agricole, silvice, piscicole, dar care oferă în prezent o dotare insuficientă, necesară în vederea declarării ei ca oraș, și care, prin politicile de echipare și de modernizare, va putea evolua spre localitățile de tip urban.

Suprafața spațiului rural astfel delimitat însumează 212,7 mii km², reprezentând peste 89% din suprafața României. Populația care trăiește pe acest teritoriu numără 9,74 milioane locuitori (în 2005) și reprezintă aproximativ 45% din populația țării, rezultând o densitate relativ slabă, de sub 48 locuitori/km². Este evident în acest caz faptul că măsurile care trebuie întreprinse nu pot să se limiteze exclusiv la domeniul economic, ci trebuie conjugate cu politici sociale la nivelul întregii societății, pentru că impactul este sistemic. Câteva detalii statistice reflectă amploarea problemelor din spațiului rural:

- Infrastructura de transport este degradată, transformarea drumurilor comunale în județene neputând să mascheze faptul că doar 10,2% dintre acestea sunt modernizate.
- Deși 45% din populație trăiește în mediul rural, doar 15% din personalul sanitar deservește această categorie de populație.

- Instituțiile de învățământ din mediul rural sunt într-un pronunțat declin calitativ și cantitativ. Ca urmare a scăderii natalității, numărul de elevi s-a diminuat cu cca 58,1%, de la 21.034 în 1998/1999 la 8.744 în 2003/2004.
- Activitatea culturală în mediul rural este cvasiinexistentă: doar 1.874 de cămine culturale desfășoară activități specifice, pentru 82% dintre acestea dotarea fiind nesatisfăcătoare, numărul de cititori înregistrați la bibliotecile din mediul rural este de 1.726 mii, în timp ce doar 8 cinematografe mai funcționau în 2004.¹²²

În decembrie 2005 a fost finalizat PND pentru 2007-2013, instrument de prioritizare a investițiilor publice pentru dezvoltare, prin care România va încerca să recupereze cât mai rapid disparitățile de dezvoltare socio-economică față de țările membre ale UE. PND a stabilit direcțiile de alocare a fondurilor publice pentru investiții cu impact semnificativ asupra dezvoltării economice și sociale din surse interne (bugetul statului, bugete locale etc.) sau externe (fondurile structurale și de coeziune, fonduri UE pentru dezvoltare rurală și pescuit, credite externe etc.). În PND au fost identificate șase priorități naționale de dezvoltare, ce grupează în interior o multitudine de domenii și subdomenii prioritare:

- creșterea competitivității economice și dezvoltarea economiei bazate pe cunoaștere;
- dezvoltarea și modernizarea infrastructurii de transport;
- protejarea și îmbunătățirea calității mediului;
- dezvoltarea resurselor umane, promovarea ocupării și a incluziunii sociale și întărirea capacității administrative;
- dezvoltarea economiei rurale și creșterea productivității în sectorul agricol;
- diminuarea disparităților de dezvoltare între regiunile țării¹²³.

---

¹²² *** (2006), *Planul național pentru dezvoltare rurală 2007-2013*, p. 181-182 (<http://www.maap.ro/>).

¹²³ *Idem*, p. 5.

Se așteaptă ca un total de 12.316 milioane € să fie investiți în cadrul Programului național de dezvoltare rurală 2007-2013, pentru a finanța prioritățile de dezvoltare în mediul rural.

Atunci când vorbim despre schimbare în mediul rural, este necesară, în primul rând, identificarea acelor influențe exterioare comunității care au un impact decisiv asupra organizării sociale și activității specifice locuitorilor. Situațiile de echilibru și armonie generate de volumul demografic optim în raport cu mărimea proprietății, echilibrul între mărimea costurilor și mărimea beneficiilor, relațiile intra și extracomunitare avantajoase sunt influențate decisiv de hotărâri externe care pot induce un dezechilibru funcțional. Procese contemporane cum ar fi: industrializarea, mecanizarea, urbanizarea, cultura de masă, aculturația, centralismul de stat, birocrăția etc. sunt provocări cărora lumea rurală încearcă să le răspundă prin abordări specifice. Vom enumera în continuare câteva probleme și disfuncționalități sociale pe care locuitorii din rural le percep ca achiziții strict contemporane, imposibile în mediul tradițional:

„pământul – ca principal mijloc de producție – a devenit insuficient în raport cu numărul populației; religia nu mai are influența și forța ordonatoare de altădată; mediul natural este deosebit de poluat și cauzează degradarea stării de sănătate a locuitorilor; moravurile frizează deșănțarea, întrucât nu mai există teama de stigmatizare; dependența satului față de oraș este prea mare; hibridarea continuă a săteanului prin receptivitate excesivă a acestuia față de fenomenele mondene; desconsiderarea și chiar laicizarea sărbătorilor religioase ș.a.m.d.”¹²⁴

Patru caracteristici ale economiei țărănești individualizează acest spațiu și sugerează diferențele și particularitățile necesare în definirea și implementarea măsurilor de dezvoltare¹²⁵:

---

¹²⁴ Stan, Dumitru (2001), *Sociologia ruralului tradițional românesc*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 342.

¹²⁵ Nash, Manning (1967), *The Organization of Economic Life*, retipărită în *Tribal and Peasant Economies*, editată de George Dalton, Capitolul 1, p. 3-12, New York, The Natural History Press, Garden City.

- *Complexitatea tehnologică și diviziunea muncii.* Acestea sunt societăți relativ simple tehnologic. Un proces de producție poate fi finalizat de un individ sau de grupuri reduse. Diviziunea muncii este bazată pe sex sau vârstă.
- *Structura și membrii unei unități de producție.* Societățile țărănești nu au organizații al căror scop să fie producția, deci nu există unități sociale durabile bazate pe activități productive. Aceasta este organizată de relațiile de rudenie, familie, clan etc.
- *Sistemele și media schimbului.* Calcularea costului activităților este în general imposibilă sau irelevantă. Avantajele de a schimba timp, resurse și personal desprinse din logica structurii sociale au o valoare de calcul relativă, nu în termeni de creștere a productivității.
- *Controlul averilor și capitalul.* În general, investițiile iau forma utilizării resurselor și serviciilor pentru a sprijini sau extinde setul de relații sociale existent. Capitalul în societățile țărănești este reprezentat de oameni și pământ. Stăpânirea pământului este expresia structurii sociale țărănești și alocarea acestuia rezultă mai degrabă din operațiile sistemului de rudenie, moștenire și căsătorie decât din contracte sau tranzacții între unități economice.

O particularitate specifică spațiului românesc este opinia că „România profundă” o reprezintă țărănimea, iar aceasta a rămas fermă în fața încercărilor istoriei și naturii: popoare migratoare, incendii, turci, revărsări de ape, boieri sau comuniști.

Trebuie pentru început să precizăm printr-o definiție coordonatele spațiului rural:

„Satul reprezintă, pe de o parte, o unitate teritorială ce conține rețeaua de gospodărie, peisajul specific de câmpie, de munte și de deal, o rețea hidrografică mai mult sau mai puțin bogată, o rețea mai simplă sau mai complexă de drumuri și cărări, ce asigură comunicarea între gospodărie, între gospodărie și terenurile arabile, pășuni și păduri. Pe de altă parte, satul însumează o populație omogenă organizată pe familii, neamuri și vecinătăți, cu trăsături comune: toți membrii comunității se cunosc între

ei, au aceeași religie, aceeași mentalitate, aceeași cultură (orală), aceeași ocupații".¹²⁶

Teoriile care descriu și explică realitățile spațiului rural au provocat conflicte de opinii, nu de multe ori ideologice. În principal s-au conturat două abordări:

- *conservatoare*, care exprima spațiul rural în termeni de nivelare, anonim, apropiere de natură, ajutorare reciprocă sau simplitate. Atitudinea predominantă este cea de nostalgie după o stare naturală a societății; în spațiul românesc, această abordare a fost exprimată teoretic și ideologic de către ideologia țărănistă sau sămănătorism;
- *critică*, care interpretează spațiul rural în termeni de uniune forțată și coercitivă, atitudini autoritare, structural incapabilă de maturizare. Th. Adorno vorbește chiar de o „datorie de deprovincializare” a țăranilor, provocată prin educație și explicație din exterior, în timp ce Marx, de pe poziții ideologice, deplânge „idiotenia vieții rurale” și caracterizează ruralul ca „bastion al societății învechite”.

Antropologia socială (R. Redfield, E.R. Wolf) a lansat conceptul de *peasant society*, realitate care este caracterizată de diviziunea muncii între țărani, meșteșugari și comercianți, de gospodării țărănești familiale, relativ autarhice și în care se manifestă o constrângere exercitată de tradiție. Spațiul rural este dominat de către stăpâni puternici.

Pentru a înțelege caracteristicile din prezent ale spațiului rural românesc, vom creiona un scurt istoric al acestuia din momentul în care schimburile cu exteriorul și expansiunea capitalismului introduc în Țările Române relații economice de piață. Dezvoltarea capitalului comercial și a celui industrial, economia bazată pe bani și pe schimb au făcut posibilă instituirea proprietății private asupra terenurilor agrare, Regulamentul organic din 1831 consfințind legal dreptul de proprietate al boierilor asupra propriilor lor domenii. Totuși, a fost reglementat un drept de folosință al sătenilor pe 2/3 din suprafața totală. Aceste prevederi au avut următoarele consecințe: au dezvoltat capitalul comercial; au înlocuit relațiile caracteristice perioadei patriarhale dintre boieri și țărani (Codul Calimachi

---

¹²⁶ Vedinaș, Traian (2001), *Introducere în sociologia rurală*, Iași, Editura Polirom, p. 67.

desemna boierii prin termenul de „oblăduitori” și pe țărani cu cel de „oblăduiți”). Astfel, sistemul economic natural al agriculturii Țărilor Române a fost grav perturbat, obligațiile și corvezile țăranilor crescând. Într-o economie de subzistență, fiecare are nevoie de toate categoriile de terenuri; el trebuie să aibă acces la sursele de apă, la lemnul pădurilor, la pășuni. Gospodăria stăpânește ceea ce constituie patrimoniul său, terenurile arabile (vechi sau de curând defrișate din pădure); fiecare primește în plus drepturi asupra părților devălmașe ale satului, părți care nu se divizează.¹²⁷ Transformările economice au forțat ieșirea sistemului agricol din economia de subzistență, punând bazele integrării în sistemul economic mondial.

După Unirea din 1856, statul român ocupa un teritoriu de 123.700 kmp, cuprinzând provinciile Moldova (cu trei județe din sudul Basarabiei), Muntenia și Oltenia, și avea o populație de 3,9 milioane locuitori.¹²⁸ Principala problemă care trebuia rezolvată era cea agrară. Primul recensământ efectuat în noul stat a constatat faptul că 90% dintre locuitori trăiau în localități cu caracter rural; la orașe, fără târgușoarele de tip sătesc, locuia cca 10% din populație. După profesioniști, 71% din capii de familie erau agricultori, cca 10% meșteșugari și lucrători în ateliere, 6,5% negustori, cămătari și liberi profesioniști, 5% funcționari și clerici, restul slujbași și alte categorii. Starea de fapt reclama măsuri urgente și hotărâte pentru dezvoltarea țării.

Pământul cultivabil al țării, în suprafață de peste 10 milioane ha, se afla în proporție hotărâtoare în posesie feudală: boierimea 63% și mănăstirile 21%, în total 84% ; restul de cca 16%, în principal pășuni, fânețe și păduri, revenea țăranilor liberi - răzeși și moșneni.¹²⁹

În 1863 a avut loc secularizarea averilor mănăstirești închinat de-a lungul secolelor către diverse foruri ecleziastice grecești de pe Muntele

---

¹²⁷ Stahl, Paul H. (2000), *Triburi și sate din sud-estul Europei*, București, Editura Paideia, p. 136-137.

¹²⁸ *** *Anuarul statistic al României*, 1939 și 1940, p. 4.

¹²⁹ Axenciuc, Victor (1997), *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă*, București, Editura Fundației România de Măine, p. 17.

Athos. În acest fel, statul român intră în posesia unei mari suprafețe de pământ de toate categoriile, care va sta, parțial, la baza împroprietăririlor clăcașilor prin reforma agrară din 24 august 1864. Structura proprietății funciare private va deveni: 70% boieri, 30% țărani. În aceeași perioadă au început să decadă meșteșugurile tradiționale, afectate de importurile masive de produse industriale ieftine provenite din Occident. În schimbul acestora, în urma interesului sporit al boierilor de a produce tot mai multe cereale pentru export și pentru a întreține un aparat administrativ din ce în ce mai voluminos, țăranii vor fi nevoiți să accelereze deștelenirea pământurilor îniebete și tăierea suprafețelor împădurite, pentru a fi transformate în țărini de semănătură. Numai între anii 1840 și 1869, în ambele provincii (Moldova și Muntenia), întinderea arabilă (reprezentând o parte din cea cultivabilă) a crescut considerabil, de la cca 2 milioane de ha la 2,4 milioane ha. Un efect colateral a fost diminuarea preocupărilor în direcția creșterii vitelor.

Agricultura era supusă unei puternice presiuni în direcția sporirii cantității de cereale. Suprafețele în cultură se lucrau cu unelte primitive și cu vitele țăranimii. Inventarul este constituit din pluguri, grape, care și căruțe, toate construite, în principal, din lemn. Rezultatele sunt mediocre, iar producția agricolă sporește numai prin extinderea suprafețelor însămânțate. Animalele, de asemenea neselectate, dădeau randamente scăzute. Nu este de mirare că nemulțumirile țăranilor izbucnesc în revolte, cea mai intensă fiind cea din 1907.

În urma reformelor agrare din 1921, România s-a transformat într-un stat agrar dominat de mica exploatare țărească. A fost una dintre cele mai radicale reforme agrare din Europa, datorită faptului că o suprafață de 6.008.089 ha a fost repartizată la 1.383.353 țărani. În perioada interbelică, agricultura României a fost afectată de pulverizarea proprietăților și exploataților țărești, regresul șeptelului, cu efecte negative asupra mijloacelor de tracțiune și asupra producției animaliere. Transformări majore în structura socială a țăranimii au avut loc după terminarea celui de al doilea război mondial. Odată cu ocuparea țării de către armata rusă, este impus sistemul de guvernare comunist. Consecințele nefaste nu întârzie să apară. La 23 martie 1945, prin Legea nr. 187, se expropriează toate proprie-

tățile care depășeau 50 ha, majoritatea pământului fiind folosită pentru înființarea primelor gospodării agricole colective și a întreprinderilor agricole de stat. În perioada 1950-1962 are loc colectivizarea forțată, fiind trecute în proprietate colectivă pământul și inventarul agricol: tractoare și batoze, căruțe, pluguri, grape, boi și cai. În primăvara anului 1962, după un deceniu și jumătate de teroare antițărănească, distrugerea bazelor naturale ale agriculturii românești era deplină. Peste 90% din suprafața arabilă și din forța de muncă ocupată în agricultură este la dispoziția unor structuri incapabile să valorifice pe deplin potențialul productiv pe care îl dețin. Prețul acestor transformări: peste 80.000 de țărani judecați și majoritatea condamnați, sute de săteni executați de miliție și securitate.

Sistemul comunist de reglementare a proprietății își dovedește slăbiciunile și caracterul inadecvat și la nivelul performanțelor, și la cel al conduitelor pe care le promovează. Astfel, în 1989, deși sectorul necooperativizat deținea doar 12,1% din suprafața agricolă a țării, ponderea producției vegetale totale era de 36,2%, iar în cadrul producției animale totale, contribuția era de 68,8%.¹³⁰ Remunerația inadecvată coroborată cu performanțele scăzute promovează în sistem conduite de nepăsare și dezinteres.

După 1989, reforma a debutat prin distribuirea terenului agricol al CAP-urilor foștilor proprietari, urmașilor lor și unor persoane care la data respectivă lucrau în cooperativa agricolă. Echipamentul a fost valorificat într-un mod care a generat abuzuri și corupție, majoritatea facilităților fiind distruse și abandonate. Rezultatul a fost apariția câtorva sute de mii de gospodării familiale cărora le lipseau aproape cu desăvârșire uneltele cu care să cultive pământul. Din cauza faptului că resursele proprii nu permiteau achiziția utilajelor, există numeroase cazuri de renunțare la cultivarea pământului. În condițiile unui deficit atât de mare, costurile în ore de muncă fizică sunt ridicate. De asemenea, se întâlnesc cazuri de întrajutorare, forme se schimb al forței de muncă denumite local „împrumut”, generate de prețurile mari necesare cultivării pământului. Este adusă astfel în discuție rentabilitatea în termeni absoluți de ore de

---

¹³⁰ *** (1991), *Anuarul statistic al României*, București, Comisia Națională de Statistică.

muncă necesare pentru exploatarea pământului, realitatea obiectivă indicând un regres spre ceea ce Eric Wolf denumea ecotip paleotehnic.¹³¹ Acesta este caracterizat de folosirea unui volum mare de muncă umană și animală necesară pentru cultivarea unei suprafețe reduse de teren, spre deosebire de ecotipul neotehnic, care, fiind bazat pe energia furnizată de combustibili și priceperea datorată științei, are o eficiență superioară. Din cauza lipsei alternativelor și a obiceiurilor, munca este văzută ca o datorie, nu însă și ca o sursă a bunăstării, țăranul având datoria să muncească pământul, chiar în condițiile în care acest lucru nu se dovedește rentabil.

Activitatea economică din mediul rural de la începutul secolului XXI în România este descurajantă: declinul general asociat cu lipsa locurilor de muncă a condus la comprimarea cererii de pe piețele urbane și rurale, largi categorii ale populației putând fi caracterizate ca fiind sărace. Agricultură este neeficientă, trecerea de la cooperativele de producție create prin forță la o agricultură privată modernă întârzie din cauza lipsei resurselor și a politicii agrare incoerente a statului. Reconstrucția unei societăți implică necesitatea de a descoperi și adopta statusuri și roluri sociale care să corespundă noilor realități. Structurarea valorilor și comportamentelor este dominată de procesul de reformă, de resursele și constrângerile implicate în confruntarea cu cerințele democrației și ale economiei de piață. De altfel, într-o analiză a situației socioeconomice a României în contextul aderării la UE, autorii trag concluzia că „există suficiente fapte care ne permit să caracterizăm agricultura ca un sector foarte «senzitiv» și ca potențial perdant”.¹³²

Un rol pe care societatea comunistă a încercat să-l elimine din societate este cel de *antreprenor*. Fie că folosim acest termen, fie pe cel de întreprinzător, privatizat, om de afaceri sau orice alt termen vehiculat în limbajul cotidian, semnificația rămâne, în general, aceeași. Antreprenoriat este un termen folosit în sens mai larg, cu referire la proprietarul sau

---

¹³¹ Ecotipul denumește un sistem de transfer de energie de la mediul înconjurător la om. În Wolf, Eric R. (1998), *Țăranii*, Chișinău, Editura Tehnică, pp. 19-21.

¹³² Dăianu, Daniel (coord.) (2001), *Câștigători și perdanți în procesul de integrare europeană. O privire asupra României*, CRPE/Lucrare nr. 27/martie 2001, București, Centrul Român de Politici Economice, p. 13.

---

creatorul unei afaceri noi, mici, în creștere și având succes sau chiar la orice persoană care începe o mică afacere pentru a deveni propriul patron, chiar dacă niciuna dintre aceste situații nu implică un grad semnificativ de inovație sau o investiție de capital.¹³³

Având ca punct de plecare anul 1990, în condiții nefavorabile, cu o clasă politică în formare și confrunțați cu provocările unui mediu regional agitat, în România se conturează o structură socială având în componență o clasă de mijloc, capitaliști și grupuri marginale/defavorizate care se constituie în funcție de resurse, dar și de credințe, valori și modele culturale.

A fi antreprenor într-o economie de piață în formare este o inovație socială. Înseamnă să înveți un rol nou care este departe de ceea ce comunismul a propus sau, mai exact spus, a impus ca model de socializare. Să înveți un rol nou într-un mediu nefavorabil – aceasta este marea provocare a antreprenorilor rurali din România. Ei constituie o elită prin creativitate, resurse și performanțe productive.¹³⁴

Proporția de antreprenori din totalul efectiv al satelor României era în 1998 foarte scăzută, de circa 4%.¹³⁵ La nivelul satelor studiate se constată existența unui număr redus de societăți comerciale care prestează activități de comerț și care au patronul originar din sat. Parcursul „clasic” al unui antreprenor începe cu activitatea de comerț, prin deschiderea unui chioșc care comercializează produse achiziționate de la magazinele en gros din orașele învecinate. Principalele obstacole cu care se confruntă acest tip de afacere sunt fiscalitatea foarte mare, birocrația, instabilitatea legislativă și scăderea puterii de cumpărare. Un aspect particular îl reprezintă intervalul dintre vânzarea produselor și achitarea acestora. Pentru că mulți săteni primesc pensia la o dată fixă, mărfurile sunt vândute pe datorie, fiind astfel imobilizate sume importante. Acesta este unul dintre aspectele care se pare că îi nemulțumește și pe patroni, dar și pe clienți, fiind necesară însă o strategie pentru ambele părți, deoarece dependența reciprocă este totală.

---

¹³³ Marshall, Gordon (2000), *Oxford Dicționar de sociologie*, București, Editura Univers Enciclopedic, p. 47.

¹³⁴ Sandu, Dumitru (1999), *Spațiul social al tranziției*, Iași, Editura Polirom, p. 97.

¹³⁵ *Idem*, p. 99.

Suprafața de pământ și animalele de producție deținute, echipamentul agricol, vitele de muncă și anexele gospodărești și forța de muncă a gospodăriei se constituie în factori care fac posibilă desfășurarea activității. Doi factori exteriori gospodăriei intervin în acest proces: capitalul lichid și societățile comerciale și industriale care au interese în agricultură și, în final, chiar statul. Modul în care acesta promovează și protejează agricultura ca ramură a economiei naționale poate influența, negativ sau pozitiv, rentabilitatea exploatațiilor agricole. Modernizarea agriculturii impune ca activitatea agricolă să fie realizată cu ajutorul echipamentelor și mașinilor automate, electrice și mecanice.

Disoluția aranjamentelor instituționale locale ca urmare a presiunilor interne și externe trebuie urmată de edificarea unor instituții viabile, în general impuse de către stat. În majoritatea cazurilor însă, preocuparea guvernanților s-a îndreptat către legiferarea accesului la anumite categorii de resurse: „exploatarea solului”, „creșterea stocului de animale”, „regularizarea cursului râului”, și nu, așa cum era normal, spre comunitățile care depind din punct de vedere economic de aceste resurse. Intervențiile statului pentru dezvoltarea economică sustenabilă trebuie să se adreseze explicit aranjamentelor sociale dintre indivizii care interacționează în exploatarea resurselor, în vederea construirii unor forme sociale de organizare care să prevină supraexploatarea și epuizarea acestora.

Concluzii și recomandări

România trebuie să se decidă în privința modelului de dezvoltare pe care dorește să-l urmeze, în contextul în care, la nivelul Europei, există divergențe de opinii între partizanii păstrării unui nivel înalt al subvențiilor (în principal, Franța) și cei care susțin alocarea unor sume mai mici sau chiar eliminarea acestora. La nivel internațional, există țări, cum ar fi Noua Zeelandă, care reușesc să fie competitive chiar în condițiile în care produsele naționale nu sunt sprijinite de stat. Pe de altă parte, modelul care presupune finanțarea producției nu ar putea să susțină în România un număr suficient de gospodării în așa fel încât să genereze bunăstare.

Măsurile implementate trebuie să se bazeze pe evaluarea oportunităților pentru activități alternative în funcție de condițiile locale specifice și trebuie să includă:

- *dezvoltarea turismului*, în special prin modernizarea infrastructurii de acces;
- *valorificarea moștenirii culturale*, prin sprijinirea manifestărilor populare, promovarea obiceiurilor locale;
- *dezvoltarea activităților antreprenoriale*, prin încurajarea activităților de comerț și servicii.

În contextul schimbărilor climatice și al deficitului de suprafețe forestiere cu care se confruntă România, este recomandabilă rezolvarea problemei proprietății în acest domeniu, întărirea disciplinei în sectorul forestier și lansarea unui program coerent de împăduriri, în special în zonele afectate de fenomene de deșertificare, eroziune a solului sau alunecări de teren.

În domeniul piscicol, România nu mai are flotă de pescuit, dar potențialul este mare datorită condițiilor naturale. Este recomandabilă formularea unei strategii naționale coerente, centrate pe elaborarea unor standarde de protecție a resurselor. România trebuie să joace un rol mai activ pe plan internațional, în vederea impunerii unor măsuri concrete de protejare a mediului pe Dunăre, pentru a proteja cursul acesteia și Rezervația Biosferei Delta Dunării. În privința Mării Negre, cunoscut fiind faptul că este unul dintre cele mai poluate areale marine, este necesară cooperarea în cadrul organismelor internaționale pentru a lua de urgență măsurile de reabilitare care se impun. Un risc suplimentar îl reprezintă resursele de hidrocarburi care pot fi exploatare în regiune sau care se preconizează să tranziteze zona, România trebuind să se asigure că activitățile industriale din zonă respectă standardele privind protecția mediului.

Bibliografie

- Axenciuc, Victor, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă*, București, Editura Fundației România de Mâine, 1997.
- Bădescu, Ilie; Abraham, Dorel; Șișeștean, Gheorghe; Buruiană, Claudia, *Țăranii și noua Europă*, București, Editura Mica Valahie, 2003.
- Dăianu, Daniel (coord.), *Câștigători și perdanți în procesul de integrare europeană. O privire asupra României*, CRPE/Lucrare nr.27/martie 2001, București, Centrul Român de Politici Economice, 2001.
- De Lacroix, Eugène Leguen (2004), *The Common Agricultural Policy Explained*, European Communities, http://europa.eu/pol/agr/overview_en.htm.
- Marshall, Gordon (2000), *Oxford Dicționar de sociologie*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Nash, Manning, *The Organization of Economic Life*, retipărită în *Tribal and Peasant Economies*, editată de George Dalton, Capitolul 1, p. 3-12, New York, The Natural History Press, Garden City, 1967.
- Rösener, Werner, *Țăranii în istoria Europei*, Iași, Editura Polirom [1995] (2003).
- Sandu, Dumitru, *Spațiul social al tranziției*, Iași, Editura Polirom, 1999.
- Stahl, Paul H., *Triburi și sate din sud-estul Europei*, București, Editura Paideia, 2000.
- Stan, Dumitru, *Sociologia ruralului tradițional românesc*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2001.
- Vedinaș, Traian, *Introducere în sociologia rurală*, Iași, Polirom, 2001.
- Voicu, Mălina și Voicu, Bogdan (coord.), *Satul românesc pe drumul spre Europa*, Iași, Editura Polirom, 2006.
- Wolf, Eric R., *Țăranii*, Chișinău, 1998, Editura Tehnică.
- *** Institutul Național de Statistică, *Anuarul statistic al României, 1939 și 1940*.
- *** Institutul Național de Statistică, *Anuarul statistic al României*, București, 2006.
- *** Official Journal L 055, 25/02/2006 P. 0020 – 0029 (<http://eur-lex.europa.eu>).
- *** *Planul național pentru dezvoltare rurală 2007-2013*, 2006, disponibil la <http://www.maap.ro/>.